

Brezno pod Macesnovo gorico – slovenski Katin

Ob zaključku izkopa žrtev iz miniranega brezna – skrivnosti Kočevskega roga se kljub režimskemu branjenju tabujev na široko odpirajo

SLOVENSKA POLJA SMRTI POD MACESNOVO GORICO

JOŽE JAGRIČ

Julija 1990 je bilo za kraj simbolnega pogreba in mašo zadušnico za umorjenimi slovenskimi vojnimi ujetniki izbrano brezno pod Krenom. Tedaj je republiški sekretar za informiranje medijem sporočal, da bo mesto žalne slovesnosti, ki se bo začela 8. julija 1990 ob 11. uri pod Krenom, »v neposredni bližini ene izmed jam, kjer je množično grobišče pobitih slovenskih domobrancev«.

Čeprav so leta 1990 še živeli partizani, ki so pobijali slovenske vojne ujetnike v breznu pod Macesnovo gorico, niso povedali, da v breznu pod Krenom ni slovenskih žrtev.

Tedaj je gospa, ki so ji umorili tri brate, zapisala, da »se je moje srce vdalo in pomirilo, ker smo jih izročili Božjemu usmiljenju«. In se spomnila svoje matere, »ki je v svoji zmedenosti eno leto noč in dan klicala svoje sinove. Nam, šestim hčeram, je bilo grozno. Po enem letu trpljenja je mirno v Bogu zaspala.«

Odkrivanje Macesnove gorice

Leta 2004 so študentje dr. Mitje Ferenc s kriminalistom Pavlom Jamnikom izkopali 45 kilogramov predmetov v vrtači nad breznom. Med križci, svetinjcami, vojaško opremo so bili nekateri značilno slovenski (svetinjice Marije Pomagaj z Brezij, domobranske kokarde). Na zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 2006 je Ferenc, ko je obravnaval brezno pod Macesnovo gorico in Teharje, utemeljil, da gre za poklon slovenskim žrtvam na napadnem kraju zločina. Tedaj še ni pričakoval temeljitejše raziskave in spremembe v javnem zavedanju Kočevskega roga: »Ob tem, ko bo Jama pod Macesnovo gorico, za katero raziskave kažejo, da je dejansko množično grobišče pobitih Slovencev, še dolgo samevala z napol podrto ograjo, odmaknjena množičnemu spominu ...«

Leta 2017 je dr. Uroš Košir vodil celovit izkop predmetov v vrtači, našli so še 17 kilogramov predmetov. Z detektorskim pregledom

več hektarjev zemljišča okoli Macesnove gorice so odkrili 477 predmetov na 241 lokacijah in potrdili pot, po kateri so žrtve vodili do brezna.

Razstreljena Macesnova gorica

Obseg razstreljenega območja pod Macesnovo gorico je bil za prve raziskovalce popolnoma nepredstavljen, saj so okoli leta 1990 zapisali: »Dno je v celoti nasuto z odstreljenim materialom, katerega volumen je več deset kubičnih metrov.« Zdaj vemo, da so za ohranitev skrivnosti razstrelili cel obod brezna. Prvo miniranje je bilo že med samo morijo. Raziskovalci so odkrili, da je bila nad prvo plastjo posmrtnih ostankov plast do 70 centimetrov razstreljene kamnine.

Miniranje je bilo verjetno okoli 6. junija. Opisal ga je Milan Zajec, ki je pobegnil iz brezna: »Pri bližnjem čez eno uro je bila zelo močna eksplozija, ogromne skale so zgrmele v jamo na umirajoče. Nihče izmed nas ni dobil nobene poškodbe, samo enemu je počil bobenček v ušesu zaradi močnega zračnega pritiska. Najbolj pa nas je skrbelo, ali smo popolnoma zasuti. Tema je bila takoj tako gosta, da niti odprtine nismo mogli videti, pa ne zato, ker bi bili popolnoma zasuti, ampak zaradi dima. Čez nekaj časa smo spet zapazili svetlobo in smo bili veseli, da nismo popolnoma zasuti. Kmalu zatem je bila druga, tretja, četrta in peta detonacija, vse hujše od prve. Skale so se valile

v jamo, kar je povzročilo strašno votlo bobnenje. Ko so končali razstreljevanje, so nametali v jamo živega apna in plina, da nismo videli niti pol metra pred sabo. Bilo je še huje, ko sta nas poleg žeje dušila še prah in apno. To miniranje je bilo dopoldne.«

Novi val skrivanja prikritih morišč in grobišč je bil v petdesetih letih in tudi kasneje. Sredi petdesetih let so pod Macesnovo gorico pognali v zrak blizu tri tisoč kubičnih metrov skalovja.

Jože Bartolj je v letih 1955–1957 živel pri svoji sestri v Lazah nad Šmavrom. Jeseni so delali v vinogradu, od koder je širen pogled tudi proti Kočevskemu rogu. Takrat so videli izpuh orjaške eksplozije nad Kočevskim rogom.

Po miniranju so okoli brezna zasadili smreke. Na osnovi analize starosti dreves ob breznu je dr. Andrej Mihevc ugotovil, da je bila najstarejša smreka posajena leta

3.000

in še več umorjenih v breznu pod Macesnovo gorico

1952, najmlajša leta 1960, večina pa jih je začela rasti med letoma 1957 in 1960.

Leta 2019 je bila Komunala Kočevje izbrana, da izkoplje minirano kamnino iz brezna. Izkopali so okoli tisoč sto kubičnih metrov kamnine. Kopalni so do odkritja plasti posmrtnih ostankov.

Leta 2022 so pri izkopu posmrtnih ostankov iz brezna potegnili tudi 2200 dviznih košar kamnine, po oceni okoli tisoč sedemsto kubičnih metrov.

Dr. Mihevc ocenjuje, da je moralo biti brezno, ki se je spodaj odprlo v dvorano, vsaj pol ožje kot sedaj, da so se trupla nakopičila

skoraj do vrha. To tudi razloži velikanske količine razstreljene-ga skalovja.

Tabu Macesnove gorice

Skrivnost Macesnove gorice je z drugimi tabuji titoizma režim branil do konca.

Omenimo sodbo okrožnega sodišča v Mariboru K 223/74, s katero je bil Drago Jančar spoznan za krivega, da je v januarju 1974 prinesel iz Avstrije v Jugoslavijo knjigo Tomaža Kovača *V Rogu ležimo pobiti* in je vedel, »da pisec v njej lažnivo in naši družbeni ureditvi sovražno opisuje vlogo, ki jo je imela

Komunistična partija Slovenije pri organiziranju in vodenju NOB, vlogo in pomen NOB ter ravnanje naših oblasti, partizanov in vojske

z ujetimi sovražniki med vojno in po osvoboditvi, tedaj spravljal čez mejo v Jugoslavijo propagandni material, s tem pa storil kaznivo dejanje sovražne propagande po členu 118/3 KZ in bil obsojen na eno leto strogega zapor.«

Zanimivo je pričevanje, kako je v titoizmu za dan mrtvih delavec Službe državne varnosti (politične policije – op. p.) miličnike s postaje ljudske milice Kočevje razmeščal na stražo okoli kočevskih brezen, kjer so bili po vojni pobiti domobranci, da so preprečevali prihod svojcev in prižiganje sveč. Ko je eden od teh miličnikov po letu 1990 postal kriminalist, ki je raziskoval tudi povojna grobišča, je odšel do takrat že upokojenega delavca SDV in z njim želel opraviti razgovor o grobiščih. Upokojeni delavec SDV pa je vse zanikal in ga obdolžil, da ga vpleta v nekaj, o čemer on ne ve ničesar, prav tako pa, da njega on ni nikoli razporejal na stražo. Kriminalist se je lahko le zahvalil za njegov čas in se poslovil.

Pričevanja rešenih

Franc Dejak pričuje: »Ves dan sem gledal, kako so mrtvi in mnogi tudi še živi padali v jamo. Klicali so: 'Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.' Nekateri so glasno molili, drugi najbrž potihem. Vsi še živi pa smo se čisto gotovo pripravljali na onstranstvo. Živih nas ni bilo ravno malo; lahko rečem, da je polovica žrtev še živa padla v jamo. Nekateri so živeli le nekaj časa, drugi, manj ranjeni, pa tudi več dni. Slišal sem, kako je nekdo klical svoja dva brata, Vinka in Toneta, pa ne za dolgo, kmalu je utihnil. Vse tri sem poznal.«

SREDI PETDESETIH LET SO POD MACESNOVO GORICO POGNALI V ZRAK BLIZU TRI TISOČ KUBIČNIH METROV SKALOVJA.

Janez Janša st. v pričevanju leta 1993 pravi: »Zvezan sem skupaj z drugimi padel v jamo, ne da bi me zadela krogla. Še danes ne vem, kakšen čudež se je zgodil, da sem bil v jami razvezan. Morda je žico pretrgala krogla, morda se je zgodilo kaj drugega. Kobacal sem po mrtvih in živih ljudeh in nekako prilezel do skalnega roba. V jami je bilo še veliko živih. Bili so ena sama strašna stokajoča in jokajoča gomila. Zunaj je naenkrat nastala tišina. Do vrha jame je bilo le nekaj metrov. V zgornjem delu je v jamo visel na pol podrta gaber ali bukev. Začel sem plezati in uspelo mi je prilesti do roba. Vse je bilo tiho, le nekoliko stran je gorel ogenj.«

Iz brezna so se rešili Milan Zajec, France Dejak, France Kozina, Janez Janša st., Karel Turk, Alojz Vesel in morda še dva neznanca.

Umrli potem, ko so se skрили po stranskih rovih brezna

Milan Zajec v pričevanju, napisanem leta 1947: »Potem

smo začeli iskati izhod iz jame in smo staknili majhno votlino, tako da smo morali po trebuhu lesti vanjo. Čim dlje smo šli, tem večja je bila odprtina. Vsi smo bili že veseli, da smo našli izhod ali da bomo vsaj prišli do vode in si ohladili žejo. Tema je bila taka, da nismo videli niti meter pred seboj, samo tipali smo.»

Po podatkih arheologa Luke Rozmana so našli posmrtno ostanke 22 umrlih, ki so preživeli padec v brezno, v skrajno zahodni »dvorani« (kvadrant 3), dva v rovu ob severozahodni stranici jame (kvadrant 3), dva za večjim kamnitim stebrom ob severovzhodnem delu jame (kvadrant 2), pet na skalni polici ob severni stranici jame (kvadrant 1) in pet v jami, ki se nadaljuje v stebriščno dvorano proti vzhodu (kvadrant 2). Skupaj torej vsaj 36.

Mrtvi nas čakajo

Antropološka analiza dr. Petre Leben Seljak bo povedala, da je bilo v breznu pod Macesnovo gorico umorjenih več kot tri tisoč oseb. Zaradi strašne razbitosti kosti bomo bo ugotovljeno najmanjše možno število umorjenih. S tem odkritjem se skrivnosti Roga na široko odpirajo.

Dr. Matevž Košir je opozoril na dokument, ko je vohun titoistične politične policije v Trstu poslal centrali v Slovenijo pričevanje narednika Miloška I. Djurića iz Šumadijske divizije Jugoslovanske vojske v domovini, ki je s skupino sojetnikov pobegnil s kamiona na vožnji na morišče v Rog. Djurić je 17. junija 1945 poročal Andreju Prezljju v taborišču Jugoslovanov kralja Petra v Vidmu v Italiji. Z drugimi je bil pripeljan iz Vetrinja in 30. maja v Kočevje. Bili so v taborišču z okoli štiri tisoč ujetniki, »in to hrvaškimi ustaši, hrvaškimi domobranci, slovenskimi domobranci, ki so ostali doma v Sloveniji in se niso hoteli umakniti k angleškim in ameriškim zaveznikom, nekaj četniških oficirjev in družin slovenskih domobrancev«. Še isti dan so jih odpeljali okoli dva kilometra stran v neko osamljeno hišo, kjer so jim vzeli boljše obleko in obutev in drugo, kar jim je še ostalo. 31. maja so na tovarnjake naložili srbske oficirje in duhovnike, za njimi pa slovenske domobrante in ustaše.

Že ta navedba odpira mnoga vprašanja. Če na podlagi dosedanjega vedenja sklepamo, da so v breznu pod Macesnovo gorico slovenski domobranci, pripeljani iz Šentvida, se lahko sprašujemo o skupini domobrancev, ki ni prišla do Šentvida, so jih pa pripeljali

Maša zadušnica

Ob zaključku izkopa posmrtnih ostankov več kot 3.000 žrtev iz brezna pod Macesnovo gorico, ki so zdaj začasno prepeljani v Kočevje, bo v ponedeljek, 31. oktobra, ob 11. uri v kočevski župnijski cerkvi mašo zadušnico zanje daroval novomeški škof Andrej Saje.

v Kočevje. In so bili umorjeni, a morda ne v Macesnovi gorici?

Upamo, da bodo raziskovalni projekt in raziskave jamarjev, ki so odkrili tudi dotlej neznano roško Brezno 3 z 259 žrtvami, le odkrili še neznana brezna z žrtvami, posebej na območju Ušivih jam.

Prav tako nam bo raziskava usod partizanov, ki so jih rešenci iz jame navedli, da so jih videli v Kočevju in pri breznu pod Macesnovo gorico, odkrila, katere enote Jugoslovanske armade so izvršile ta vojni zločin.

Med najdbami v breznu je bil tudi zviti sveder, verjetno rudarski. Miniranje okoli leta 1955 je zahtevalo veliko vrtanja, eksploziva. Ali so ga opravili rudarji iz Kanižarice, ali, kot se govori, tudi od drugod?

In pred nami je tudi slovenski sporazum o pravici do groba in spomina. Zoran Janković, ki prepoveduje pogrebe umorjenih, skruni grobove, je podoben Danilu Türku in njegovi drugorazrednosti iz marca 2009 – ob vstopu raziskovalcev k mumificiranim truplom v rovu sv. Barbare. Na moja tri javna pisma Janković nima odgovora, iz njegovega kroga ga nihče ni podprl, vsi pa molčijo. Tudi ubijanje diavla je značilnost starih, represivnih, totalitarnih časov.

Resnice, ki prihajajo na dan, pa so znamenje, da demokracija, pravna država, zavest o človekovih pravicah v Republiki Sloveniji delujejo. Naj bo tako tudi naprej.

6. junij 2020

Ob trideseti obletnici simbolnega pogreba in maše zadušnice je bila prvič spominska slovesnost ob breznu pod Macesnovo gorico. Govornika sta bila predsednik RS Borut Pahor in predsednik Vlade RS Janez Janša.

Naj navedemo nekaj poudarkov iz njunih govorov.

Borut Pahor: »Ne nazadnje, prav enotnost v času plebiscita, razglasitve države, njene vojaške obrambe in diplomatskega priznanja je bila sprava par excellence. .../

Sprava je pot, ki se nikoli ne konča. Če se konča, se začne trpljenje. .../ Toda to, kar nas lahko zbliža tudi ob zelo različnih nazorih, je pogled na bolečino našega bližnjega. Ne smemo hoditi brezbrizno mimo tuje bolečine. Na tem kraju, v Kočevskem rogu, je bolečina neizmerna. Zato je tudi zmožnost tega kraja, da nas zbliža, zelo velika. To zmožnost moramo Slovenci šele odkriti. In pot tega odkrivanja je strpno razvijanje kulture spomina. .../

Odpuščenje in sprava sta najprej globoka intimna vzgiba. Sta stvar slehernega posameznika. Nihče od nas se ne sme počutiti prizadetega v svojih najbolj osebnih občutkih. To naš narod, našo družbo in našo državo dela bolj humano, bolj človeško in zrelo. .../ Vselej se moramo zavedati, da je krepitev medsebojnega spoštovanja in zaupanja ter krepitev vsega tistega, kar nas povezuje, elementarna moč naroda in države. V tem smislu torej sprava ni dogodek, ampak je stanje duha.«

Janez Janša: »V naravi človeka je, da se upre krivici. V naravi človeka je, da si želi živeti svobodno

RESNICE, KI PRIHAJAJO NA DAN,
SO ZNAMENJE, DA DEMOKRACIJA,
PРАВNA DRŽAVA, ZAVEST
O ČLOVEKOVIH PRAVICAH
V REPUBLIKI SLOVENIJI
DELUJEJO. ~

in dostojno življenje. Posameznik, ki je bil potisnjen v vrtinec okupacije in državljanske vojne in je želel ostati zvest samemu sebi, pa velikokrat ni imel dobre izbire. A odpor proti kateremukoli zlu je bil legitim. Zato spoštujemo vse, vse posameznike, ki so se odločili iz tega nagiba in ki so se borili proti fašizmu, nacionalsocializmu in komunizmu. Vsi, ki so umrli v ali zaradi tega odpora, imajo pravico do imena in spomina, zaslužijo si dostojen grob in naše spoštovanje. Samo to je lahko trajna osnova narodne sprave Slovencev. .../

Druga, povojna generacija, ki jo tukaj na svojevrsten način poosebljava s predsednikom Borutom Pahorjem, je leta 1991 kljub vsem mogočim slabim

napovedim in obetom dosegla slovensko državo, ne da bi bila v tem neverjetnem, čudežnem podvigu naroda prelita bratovska kri. Tudi zato imamo pravico, da vse brez razlik pokopljemo v označenih grobovih. Da se vrnemo med civilizirane narode. Da vse umrle sprejmemo med naše občestvo in da postanemo celota.«

JOŽE DEŽMAN

javnost@druzina.si

V ZAHODNO STRANSKO VOTLINO SE JE ZATEKLO IN TAM UMRLO VSAJ 22 ŽRTEV. /JOŽE JAGRIČ